

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI

TOSHKENT TIBBIYOT AKADEMIYASI

Международный государственный экологический институт имени А.Д. Сахарова Белорусского государственного университета

TIBBIY TA'LIMDA ETIKA VA INTEGRATSIYA MASALALARI

xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari
(16 fevral, 2021 yil)

IKKINCHI QISM

Toshkent - 2021

<i>Файзуева М.Ф., Расулова Н.Ф., Исқандарова В.В.</i>	Классические биоэтические учения	82
<i>Usanov Sh.M., Eshpo'latova Yu.Sh.</i>	Yoshlar axloqiy madaniyatining shakllanishida abdurauf fitrat milliy me'rosining o'rnı	88
<i>Алимова С.Г.</i>	Зелёная экономика с точки зрения биоэтики	90
<i>Наврозов С.С.</i>	Globalashuv sharoitida bioetika dixotomiyasi	93
<i>Блинова С.А., Шодмонова М.А., Кормишов Т.Б.</i>	Значение медицины мусульманского средневековья для современной медицины	95
<i>Isxakov B.B</i>	The ecologic conception of zoroastrism connected with environment	98
<i>Худайрова О.К., Қулдошева Г.Д.</i>	Тиббий маданиятнинг ўзига хос ривожланиш хусусиялари	102
<i>Абдурахимова Ш.А.</i>	Исторический аспект взаимосвязи охраны здоровья населения и биоэтики	105
<i>Ахмеджанова Д.М.</i>	Жадидларнинг биоэтик карашларида инсониятни соғломлаштириш масалалари	108
<i>Худайрова О., Хакимова Д.</i>	Тиббиёт ходимларининг фаоллик ва фидойилик туйғусини кучайтириш йўллари	111
TIBBIY TA'LIMDA IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING O'RNI		
МЕСТО СОЦИАЛЬНО-ГУМНИТАРНЫХ НАУК В МЕДИЦИНСКОМ ОБРАЗОВАНИИ		
PLACE OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES IN HEALTH EDUCATION		
<i>Норқуллов С. Д., Азизова Ф. Л., Умарова Ф. С.</i>	Миллий ғоя ва маънавий тараққиёт	115
<i>Юнусова Ш.</i>	Илм ва фан тараққиёти тасодиф эмас, балки заруриятдир. 2021 йил - ёшларни қўллаб қувватлаш ва аҳоли саломатлиги йили	118
<i>Аширматов Қ.</i>	Нанотехнологияларни қўллашдаги салбий оқибатлар ҳамда уларни бартараф этишнинг йўллари ва усуллари	120
<i>Sabirova N.R.</i>	Abu Ali Ibn Sinoning falsafiy-ma'naviy merosida axloqiy qadriyatlar tahlili	124
<i>Ахмедов Э.К.</i>	Ахлоқий маданиятни шакллантиришда медиамиссионерликнинг салбий таъсири	127
<i>Мўстанов А.Ю.</i>	Абу Али Ибн Синонинг табибатга қўшган хиссаси	131
<i>Қўйлиев Т.</i>	Соғлом турмуш тарзини шакллантиришда биологик ва ижтимоий-маънавий омилларнинг ўрни	134
<i>Утаев F.F., Абилов У.М.</i>	Ёшлар тарбияси – миллат келажаги пойдевори	137
<i>Аскарлова Н.А., Уктамова Д.Э.</i>	Психологические аспекты лечения онкологических больных	140
<i>Аскарлова Н.А., Ибрагимова Н.Н.</i>	Эндокринологик касалликларда бемор психологияси	143
<i>Исканджанова Ф.К.</i>	Педагогические способности как основа педагогического потенциала личности преподавателя	146
<i>Аскарлова Н.А.</i>	Психологические особенности синдром дефицита внимания с гиперактивностью во взрослой жизни	150
<i>Ruziev B.U.</i>	Buyuk Amir Temurning axloqiy qarashlari	153
<i>Askarova N.A., Rahimjonova M.K.</i>	Germafroditizmда shaxs psixologiyasi	156

TIBBIY TA'LIMDA IJTIMOY-GUMANITAR FANLARNING O'RNI
МЕСТО СОЦИАЛЬНО-ГУМНИТАРНЫХ НАУК В МЕДИЦИНСКОМ
ОБРАЗОВАНИИ
PLACE OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES IN HEALTH EDUCATION

МИЛЛИЙ ҒОЯ ВА МАЪНАВИЙ ТАРАҚҚИЁТ

*Норкулов С. Д., Азизова Ф.Л., Умарова Ф. С.
Тошкент тиббиёт академияси*

Аннотация. Мазкур мақолада миллий ғоя, маънавий тараққиёт ва уларнинг ижтимоий онг билан боғлиқ масалалари тадқиқ қилинади. Миллий ғоя ижтимоий онгнинг ўзаги сифатида унга стратегик мақсад бериши, маънавий тараққиёт эса уларнинг натижаси сифатида келиши очиб берилди.

Калит сўзлар: миллий ғоя, мафкура, маънавий тараққиёт, ижтимоий онг, ижтимоий тараққиёт, фуқаролик жамияти, модернизация, трансформация.

Миллий ғоя, маънавий ҳаёт ва ижтимоий онгни гносеологик нуқтан назардан мустақил объектлар сифатида ўрганилиши мумкин бўлса-да, улар ўртасида ижтимоий ҳаётни, борлиқни умумлаштириб турадиган, объектив ва субъектив воқеликларни уйғунлаштирадиган асос мавжуд. Бу асос ижтимоий тараққиётнинг детерминистик қонунларидир. Яъни ижтимоий тараққиётнинг барқарорлик ва ўзгарувчанлик, оқибат ва натижа, эволюция ва инволюция, инқилобий ва аксилинқилобий, анланган ва тасодиф каби амбивалент воқеалар орқали детерминистик таъсир этиб, кишиларни маълум бир ғоялар, маънавий қадриятлар ва қарашлар таъсирида яшашга мажбур қилади. Айрим олган шахс уларни ўзгартиролмайди, балки уларга таъинган ҳолда қандайдир элементларни кўшиши ёки нимагадир зид фикр билдириши мумкин, ҳолос.

Миллий ғоя, маънавий ҳаёт ва ижтимоий онг динамик воқеликлар сифатида модернизацияга мойил. Модернизация ва трансформация барча тирик, жонли ва онгли субъектларга хос, шунинг учун улар субъектларнинг ҳаёти, интилишлари, тасаввурларида акс этади, намоён бўлади.

Модернизацияни технологик янгиликлар детерминацияси таъсирида тизимли функционал янгиланишлар деб тушуниш мавжуд [1.–С.553.]. Трансформация эса мазкур янгиланиш жараёнида содир бўлган тизимли ўзгаришларни билдирди. Тўғри, модернизациянинг ўзи ўзгариш, аммо у

ўзгаришдан кейинги воқелиқдир. Модернизация ташқи детерминантлар таъсирида тизимли ўзгаришни ифода этади. Трансформация эса бутун тизимга хос ўзгариш бўлмаслиги мумкин.

Трансформация модернизация каби, албатта, янгилашни бўлиши шарт эмас, у ижтимоий онгда такрорланиш, иккига ажралиш, хатто историцизм (орқага қайтиш) тарзида ҳам содир бўлиши мумкин. Ижтимоий онга, умуман барча субъектив ходисаларга тўлқинсимон ўзгаришлар хос, трансформация ана шу хусусиятни ифода этади.

Миллий ғоя ижтимоий таракқиёт йўлларини назарий – концептуал асослаб, кўрсатиб беради, ўзидаги тушунарли, аниқ мақсадни ифода этувчи давватлари билан янги маънавий борлиқни, онгни яратади. Миллий ғояга таянмаган маънавий борлиқ қандай мақсадга интилишини аниқ билмайди, у эклектик ходисалар (хатто улар ижобий хусусиятга эга бўлганида ҳам)нинг шунчаки, аниқ мақсадларга эга бўлмаган йиғиндисига айланади. Миллий ғоя ижтимоий фаолиятга, маънавий ҳаётга мақсад беради, уларни маълум бир назарий - концептуал мақсад атрофида бирлаштиради. Шунинг учун “олижаноб мақсад муддаоларимизга етиш эски, мафкуравий асоратлардан батамом халос бўлиш, ғоявий бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик, бегона ва ёт ғояларнинг хуружидан химолланиш, бундай тажовузларга қарши тура оладиган ҳар томонлама баркамол инсонларни вояга етказиш зарурати халқимиз ва жамиятимиз манфаатларига мос янги мафкурани шакллантиришни тақозо этади.

Ўзининг ҳаётини, олдига қўйган мақсадларини аниқ тасаввур қила оладиган, ўз келажаги ҳақида қайғурадиган миллат ҳеч бир даврда миллий ғоя ва миллий мафкурасиз яшамаган ва яшай олмайди. Мафкура бўлмаса, ҳар қайси давлат ва жамият, қолаверса, ҳар қайси инсон ўз йўлини йўқотиши муқаррар.” [2. – 5-6 б.]

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев 2021 йил 19 январь куни юртимизда маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масалалари бўйича видеоселектор йиғилишида “Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир. Биз янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, иккига мустақкам устунга таянамиз. Биринчиси – бозор тамойилларига асосланган кучли иқтисодиёт. Иккинчиси – аждодларимизнинг бой мероси ва миллий кадриятларга асосланган кучли маънавият.” [3.] – деб таъкидлади.

Миллий ғоя миллат шакллангач кишилар онгидан жой олади. Унгача миллий ғоя концепция тарзида шаклланмаган айрим фикрлар, қарашлар тарзида келиши мумкин. Аммо маънавий ҳаёт этноснинг, халқнинг борлигини, рухий, ахлокий, трансцендентал оламнинг ифодаси сифатида намоён бўлади.

Маънавий ҳаёт миллий ғоя ва ижтимоий онг таъсирида ўзгариш, трансформацияга учраш хусусиятига эга. Бу ўз-ўзидан миллий ғоя ва ижтимоий онгни етакчи ўринга чиқариб қўяди. Аслида миллий ғоя,

маънавий ҳаёт ва ижтимоий онгни диалектик боғлиқликда қараш зарур, чунки ҳар қандай субъективлик мутлақ айрича, “ўзи-ўзи учун” мавжуд эмас, “ўзи-ўзи учун” шаклланмайди ҳам.

Миллий ғоя у ёки бу кўринишда қадимги аجدодларимиз ўйида, қалбида айрим фикрлар, қарашлар утопия тарзида мавжуд эди, лекин мустақиллик даврида у аниқ концепция шаклини олди. Унга маънавий ҳаётдаги миллий ва умуминсоний қадриятлар асос бўлади, ҳар бир инсоннинг эркин ва фаровон яшашга ҳақ-ҳуқуқли экани ижтимоий онгни эски, шўролар давридаги тасаввурлардан ҳалос қилди. Ижтимоий онг эса объектив борлиққа мутлақ қарамликдан, айниқса идеологик таъсир ва манипуляциядан озод бўлди.

Ғоя ва маънавият фақат рационаллик маҳсули ёки ифодаси эмас, уларда иррационаллик, мистицизм, оккултизм, эзотеризм ва трансцендентга берилиш ҳам мавжуддир. “XX аср охирида фанда улкан ўзгаришлар юз берди ва парадоксал бир вазият юзага келди. Бир томондан, кўпгина ғайриилмий назариялар табиатшуносликнинг асосий ғоялари ва тамойилларини ўз доирасига киритди ва фанга ҳос бўлган аниқлик, тизимлилик ва изчилликни намоён этди. Бошқа томондан, фанда қабул қилинган қондалар ва андозаларнинг бузилиши илмий билим динамикасининг муқаррар шарт ва кўрсаткичи сифатида баҳолана бошланди. Илмий оқилоналикнинг қатъий меъёрлари ва қондаларидан четга чиқиш жонз ва ўринли бир ҳолга айлана борди.” [4. – 182 б.] Демак, ғоя ва маънавият ҳақида гап кетганида “девиант билим”ларнинг рационал, илмий фикрлаш доирасига кириб келганини ҳам ҳисобга олиш керак. Бугун қайта жонланаётган диний қарашлар, спиритизм, оккултизм, астрология, магия ва эзотерик таълимотлар ижтимоий онгдаги трансформация жараёнларидан, парадигмал ўзгаришлардан дарак беради.

Миллий ғоя, маънавий ҳаёт ва ижтимоий онгни уйғунлаштирувчи объект, асос инсон қалби, руҳидир. Қалб, руҳ мураккаб ҳодисалар сифатида киради. Бу борада О.Файзуллаев зътиборли рисола чоп эттирган. У ёзади: “Илғари ҳам руҳ танадан, бинобарин, модладан ажратиб олинар эди ҳозир ҳам. Фарқ шундаки, ҳозир руҳ тушунчаси ўрнида онг тушунчаси ишлатилади. Лекин, онгдан кенгрок. Ҳозир руҳий олам уч қил қисмдан иборат: 1) ўша жоннинг юқори ҳолати, 2) онг олами ва 3) ўтганларнинг руҳини шод этиш.” [5. – 51 б.] Олимнинг қуйидаги фикрлари мавзунимизга бевосита тааллуқлидир. “Фан, унинг қисмлари бўлган дунёвий фан ва илоҳий фан, уларнинг ҳаммаси бу дунёю у дунёда бўладиган жараёнларни ўрганади ва бу соҳадаги ютуқлар онг бойлигини ривожлантиради. Ақл, зехн, қобилият, салоҳият, яратил, кашфиёт мана шу онгга тегишлидир. Санъат соҳасида яратилган асарлар ҳам шундай. Ишқ-мухаббат, меҳр, солиқлик нафсининг, жоннинг иши эмас, балки юрак орқали онгнинг иши. Онгнинг ижобий жиҳатларидан ташқари салбий томонлари ҳам бор: жаҳл, ғазаб, жанжал, алдаш, қайсарлик, ҳаромлик, хиёнат, нолиш, қонунга итоат этмаслик – буларнинг ҳаммаси нафс орқали онгнинг иши.” [6. – 51-52 б.] Демак, онгда қалб, руҳ индриятли ҳодисалар орқали ўзини намоён этади, улардан қайси

фазилатлар етакчилик қилишини яқка қалбнинг, рухнинг ўзи ҳал қилмайди. Нафснинг ўзи ҳам амбивалент воқеалар ҳосиласи сифатида онгга йўналиш бериши мумкин. Натижада нафс ҳам, онг ҳам бир вақтнинг ўзида бир-бирининг ҳосиласи ва бир-бирининг асоси сифатида келади. Миллий ғоя ва маънавий ҳаёт онгнинг, қалбнинг “ўзи билан ўзи” қолишини эмас, балки жамият ҳаётига бевосита, фаол аралашини истаydi. Экзотрансформацион ўзгаришлар инсон қалбини, руhini, бутун маънавий ҳаётини қандай поғонада эканини ифодалаydi ва ғоявий-тарбиявий жараёни қайси томонга йўналтириш зарурлигини кўрсатади.

Хулоса қилиб айтганда, ижтимоий онгдаги трансформация жараёнлари миллий ғоя ва маънавий ҳаёт, таракқиёт, улардаги парадигмал ўзгаришлар, модернизация билан боғлиқ тарзда рўй беради. Агар миллий ғоя ижтимоий онга стратегик таъсир этса, унга мақсад ва вазифалар берса, маънавий ҳаёт ижтимоий макон функциясини бажаради. Маънавий ҳаётда рўй бермаган ва унда ўз ифодасини топмаган ижтимоий онг спекулятив мулоҳазаларга, гоҳо эса ғайриҳаётий утопияга айланади. Ижтимоий онг субстанционал негизига мувофиқ маънавий ҳаёт, кишилараро муносабатлар ва фаолият билан боғлиқлиги учун экстраверттив хусусиятга эга. Шунинг учун трансформация жараёнларини миллий ғоя, маънавий ҳаёт, ижтимоий фаолият, ташқи алоқалар ва баркамол авлодни шакллантириш поғоналарида ўрганиш ўринлидир.

Абадиётлар:

1. Қаранг: Российская социологическая энциклопедия. Под ред. Г.В.Осипова. – Москва: Изд.гр. НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – С.553.
2. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар.–Тошкент: Ўзбекистон, 2001. – 5-6 б.
3. <https://president.uz/uz/lists/view/4089>
4. Шермухамедова Н.А. Фан фалсафаси.-Тошкент: Университет, 2013. -182 б.
5. Файзуллаев О. Нафс, жон ва рух. – Тошкент: Akademiya, 2005. – 51 б.
6. Уша асар. – 51-52 б.

ИЛМ ВА ФАН ТАРАҚҚИЁТИ ТАСОДИФ ЭМАС, БАЛКИ ЗАРУРИЯТДИР. 2021 ЙИЛ - ЕШЛАРНИ ҚЎЛЛАБ КУВВАТЛАШ ВА АҲОЛИ САЛОМАТЛИГИ ЙИЛИ

Юнусова Ш.

Тошкент тиббиёт академияси академик лицейи

Аннотация. Мақола Янги Ўзбекистон ва Учинчи Ренессансга пойдевор яратиш ҳақида бўлиб, унда янги таракқиётнинг таркибий қисмлари – иқтисодиёт, таълим-тарбия, илм-фан, тиббиёт, маданиятни бутунги таракқиётимиздаги алоҳида ўрни ҳақида ёзилган.